

Wegwijs in het Jodendom

DOOR

CHAIM PEARL

EN

REUBEN S. BROOKES

VERTAALD EN VOOR NEDERLAND BEWERKT

DOOR

DR. HENRIËTTE BOAS

EN

DR. YA'ACOV COLTHOF

VIJFDE DRUK

NIK

NEDERLANDS-ISRAELITISCH KERKGENOOTSCHAP
AMSTERDAM, 1997

I

Oorspronkelijke titel: A Guide to Jewish Knowledge
Uitgegeven door: Jewish Chronicle Publications,
London

Eerste editie: 1956
Vierde (herziene) editie: 1965
Idem, zesde druk: 1982

Nederlandse uitgave: Stichting Jad Achat, 1985
Onveranderde herdruk: Stichting Jad Achat, 1987
Verbeterde herdrukken: Nederlands-Israëlitisch
Kerkgenootschap, 1989, 1993, 1997

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Pearl, Chaim

Wegwijs in het Jodendom / door Chaim Pearl en Reuben S. Brookes ; vert.
[uit het Engels] en voor Nederland bew. door Henriëtte Boas en Ya'acov
Colthof. - Amsterdam :
Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap
Vert. van: A guide to Jewish Knowledge. - 6e dr. - Londen 1956. -
1e dr. Nederlandse uitg.: Amsterdam : Stichting Jad Achat, 1985. - Met
index, lit. opg.
ISBN 90-71727-12-2
SISO 213 UDC 296
Trefw.: jodendom.

© 1985 - N.I.K.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het N.I.K.

Grafische Productie GP Productions & O.C.P. Amstelveen-Jeruzalem
GEDRUKT IN ISRAEL

VOORWOORD

Dit boek werd voor het eerst in 1956 uitgegeven onder de titel 'A Guide to Jewish Knowledge' door de Jewish Chronicle Publications te Londen. Sindsdien is het vele malen herdrukt, waarbij de auteurs Chaim Pearl en Reuben Brookes de tekst hebben verbeterd en aangevuld. Dit laatste gebeurde ook door degenen die deze nederlandse editie hebben vertaald en bewerkt, n.l. in opeenvolgende stadia Dr. Henriëtte Boas en Dr. Jaap Colthof. In de engelse uitgave brengen de auteurs vooral dank voor de hulp van Rabbijn Dr. Isidore Epstein, destijds Rector van het Jews' College te Londen.

In het voorwoord van de oorspronkelijke editie wordt opgemerkt dat is gestreefd naar een populaire gids voor het jodendom. Enerzijds stelden de auteurs zich vooral ten doel de zaken op een eenvoudige en heldere manier uiteen te zetten, hetgeen de reden is dat niet diep ingegaan is op de behandelde onderwerpen. Anderzijds is zoveel mogelijk geprobeerd om alles wat van fundamenteel belang is voor een eerste kennismaking met het jodendom op te nemen.

Om de behandelde onderwerpen makkelijk te kunnen terugvinden is dit boekje verdeeld in korte hoofdstukken. Een uitvoerige index beoogt deze publikatie als naslagwerk bruikbaar te maken. Waar mogelijk zijn de hebreeuwse termen opgenomen, omdat deze veelal de sleutelwoorden vormen voor een goed begrip van de joodse ideeën. Een beknopte bibliografie wil de weg wijzen aan degenen voor wie dit werkje een aansporing gaat vormen om zich verder in het jodendom te verdiepen.

De uitgever, de Stichting Jad Achat, in 1977 opgericht door het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap, streeft twee doeleinden na.

Deze landelijk werkende stichting voor sociaal-cultureel werk beoogt de versterking van de joodse identiteit.

Daarnaast wil Jad Achat proberen om een valse beeldvorming over jodendom en joden te voorkomen en dikwijls op vooroordelen gebaseerd antisemitisme in de kiem te smoren.

Beide doeleinden kunnen bevorderd worden door hetzelfde middel, n.l. het verspreiden van kennis over jodendom en joden. Dit boekje wil daarbij de weg wijzen.

INHOUD

<i>Hoofd- stuk</i>	<i>Blad- zijde</i>
<i>Godsdienstige Gebruiken</i>	
I Het Joodse Jaar	1
II De Sjabbat	4
III De Feestdagen	9
<i>a)</i> Pesach	9
<i>b)</i> Sjawoeot	15
<i>c)</i> Soekot	16
Sjeminie Atseret en Simchat Tora	18
IV De Hoge Feestdagen	
<i>a)</i> Rosj Hasjana	20
<i>b)</i> Jom Kippoer	23
V De Half-Feesten	
<i>a)</i> Chanoeka	26
<i>b)</i> Toe Bisjwat	28
<i>c)</i> Poeriem	28
<i>d)</i> Lağ Ba'omer	30
<i>e)</i> Rosj Chodesj	31
<i>f)</i> Jom Ha'atmaoet	32
<i>g)</i> Jom Jeroesjalajiem	33
<i>Algemeen</i>	
VI De Bijzondere Sjabbatot	34
VII Vastendagen als Rouwdagen	37
VIII Kasjroet, de Spijswetten	40
IX De plaats van Erets Jisrael in het Jodendom	44
X Wie is Jood	45

<i>Hoofd- stuk</i>	<i>Blad- zijde</i>
XI Lijst van meest belangrijke hebreeuwse termen met betrekking tot het Jodendom	46
De Sjoel	46
Het Gebed	51
De Spijswetten	54
De Feestdagen	55
Hoge Feestdagen	57
Feestdagen (algemeen)	59
Sjabbat	60
De Maaltijd	61
Kleding, Haardracht	61
Van de wieg tot het graf	61
Tenach, Talmoed en latere geschriften	66
Zedeleer	69
De Gemeente	71
Toekomstverwachtingen	72
XII Tenach en zijn inhoud	73
XIII Het Gebedenboek	74
XIV De Misjna	78
XV De Ġemara	79
XVI De Midrasj	80
XVII Enkele joodse geleerden uit de Middeleeuwen	82
XVIII Het Hebreeuwse Alfabet	85
<i>Geschiedenis</i>	
XIX De Joodse Geschiedenis in Vogelvlucht	91
§1 Van 2000 tot 586 v.d.g.j	91
§2 Het Tijdvak van de Tweede Tempel	95
§3 Het Rabbijnse Tijdperk	98
§4 Het Gouden Tijdvak in Spanje	101

§5 De Duistere Middeleeuwen in Midden Europa . . .	103
§6 De Grote Centra in Polen en Rusland	111
§7 Het Emancipatie Tijdvak	114
§8 De Twintigste Eeuw	116

Basis-ideeën

XX Basis-Ideeën van het Jodendom	121
§1 Een definitie van het Jodendom	121
§2 De Joodse leer over God	124
§3 Het Joodse Volk	127
§4 De Tora en de Joodse wet	132
§5 De Masjiach	136
§6 Enkele andere belangrijke leerstellingen	141
Bibliografie	145
Index	149

JOODSE GODSDIENSTIGE GEBRUIKEN

I

Het Joodse Jaar

Het joodse jaar is niet een zonnejaar, maar een maanjaar. D. w. z. de duur van de maand hangt af van de tijd, welke de maan nodig heeft om een volledige baan rond de aarde af te leggen. Iedere maand van het joodse jaar bestaat uit 29 of 30 dagen. Daar het maanjaar ongeveer 354 dagen telt, terwijl het zonnejaar (de tijd die de aarde nodig heeft om een volledige baan rond de zon af te leggen) 365 dagen telt, dient het maanjaar daaraan te worden aangepast. Daarom wordt zevenmaal in de 19 jaar een extra maand aan het maanjaar toegevoegd. Anders zouden de joodse feestdagen, die met een bepaald seizoen zijn verbonden, zoals b. v. het Pesachfeest (joods Paasfeest) dat altijd in het voorjaar moet vallen, op den duur niet langer in het juiste jaargetijde worden gevierd. Pesach zou dan elk jaar elf dagen eerder vallen dan het voorafgaande jaar, tot dit lentefeest uiteindelijk in de winter gevierd zou worden. Hoewel het joodse jaar in het najaar begint op 1 tisjrie, worden de maanden geteld vanaf 1 niesan, de maand waarin het Pesachfeest wordt gevierd, ter herinnering aan de Uittocht uit Egypte.

Belangrijke data van het joodse jaar

niesan (maart-april):	14	Vastendag van de Eerstgeborenen — תענית בכורים
	15	Begin van het Pesachfeest (8 dagen) — פסח
	16	Begin van de Omertelling, zeven weken lang — ספירת העומר
ijar (april-mei):	5	Onafhankelijkheidsdag van de Staat Israël — יום העצמאות
	18	de 33ste dag van de Omer — ל"ג בעומר
	28	Dag van de hereniging van Jeruzalem — יום ירושלים
siewan (mei-juni):	6 en 7	Sjawoet (Wekenfeest) — שבועות

tammoez (juni-juli):	17	Vastendag ter herinnering aan de In-neming van Jeruzalem 70. na de gewone jaartelling (g. j.) — שְׁבֻעַת עֲשׂוֹר בְּחִמּוֹז
aaw (juli-augustus):	9	Vastendag ter herinnering aan de Verwoesting van de Eerste en de Tweede Tempel (586 vóór de g. j. en 70 na de g. j.) — תְּשֻׁעָה בְּאָב
elloel (aug.-sept.):		Gedurende de hele maand wordt op de Sjofar geblazen. In de laatste week worden dagelijks gebeden om vergiffenis van zonden gezegd, (סְלִיחוֹת) Seliechot.
tisjrie (sept.-okt.):	1 en 2	Rosj Hasjana (Nieuwjaar) — ראש השנה
	3	Vastendag van Gedalja — צום גדליה
	10	Jom Kippoer (Grote Verzoendag) — יום כיפור
	15 tot 21	Soekot (Loofhuttenfeest) — סוכות
	22	Slotfeest — שְׁמִינִי עֲצֵרֶת
	23	Simchat Tora (Vreugde der Wet) — שמחת תורה
chesjwan (okt.-nov.):	—	
kisleew (nov.-dec):	25	Begin van Chanoeka (Inwijdingsfeest (8 dagen) — חנוכה
tewee (dec.-jan.):	10	Vastendag ter herinnering aan het begin van het beleg om Jeruzalem. — עֲשֵׂרָה בְּטֵבֵת
sjewat (jan.-febr.):	15	Toe Bisjwat (Nieuwjaar van de Bomen) — ט"ו בשבט
adar (febr.-maart):	13	Vastendag van Esther — תְּעֵנִית אֶסְתֵּר
	14	Poeriem — פורים
	15	Sjoesjan Poeriem — פורים-שושן

In een schrikkeljaar wordt aan de joodse kalender een dertiende maand toegevoegd. Er zijn dan twee maanden adar. Poeriem valt dan in de tweede maand adar. Voor een uitvoeriger verklaring van de verschillende feesten zie de hoofdstukken III, IV en V.

Volgens de joodse kalender begint de nieuwe dag niet te middernacht,

maar aan de vóórvond daarvan, met het invallen van de duisternis. Aldus vangt de sjabbat aan op vrijdagavond, en eindigt met het opnieuw invallen van de duisternis.

Rosj Hasjana wordt overal ter wereld twee dagen gevierd. Pesach, Sjaweot en Soekot, de z.g. Opgangsfesten, duren in Israël echter één dag korter dan in de diaspora. De verklaring is als volgt: Buiten Israël werd in de tijd dat de Tempel nog bestond, en vóór het vastleggen van de vaste kalender voor het joodse jaar, aan de drie Opgangsfesten telkens een feestdag toegevoegd. Dit werd gedaan omdat men, gezien de gebrekkige kommunikatiemiddelen in die tijd, er zeker van wilde zijn dat het feest in elk geval op de ervoor voorgeschreven dag gevierd zou worden in Jeruzalem.

Deze gewoonte werd later voor de *gehele diaspora* in de joodse kalender opgenomen en is tot op de dag van heden gehandhaafd.

N.B. Bij de bespreking van de gebruiken en feesten wordt de Asjkenazische (Hoogduitse) rite gevolgd; de Sefardische (Portugese) riten zijn op bepaalde onderdelen enigszins afwijkend.

II

De Sjabbat

Betekenis van de sjabbat: de naam van de zevende dag van de week, de rustdag ofwel sjabbat, gaat terug op het hebreeuwse werkwoord dat 'ophouden met werken' betekent. De sjabbat is niet alleen maar een rustdag, het is ook een heilige dag, waarop de mens zijn zorgen van zich af zet, zich niet bezighoudt met wereldse belangen, maar zich wijdt aan geestelijke en godsdienstige zaken. Men viert de sjabbat daarom pas dan volledig, wanneer deze dag niet alleen in lichamelijke rust wordt doorgebracht, maar ook met het verrijken van de geest. Deze tweevoudige betekenis van de sjabbat wordt benadrukt in de Tien Geboden en ook in de andere delen van de Tora (Vijf Boeken van Mozes, Pentateuch), waar gewezen wordt op zowel het maatschappelijke als het godsdienstige belang van de sjabbat. In de Kiddoesj, het Inwijdingsgebed, dat bij het begin van de sjabbat wordt uitgesproken, wordt op het maatschappelijk belang van deze dag gewezen in de woorden: **זְכֹר לִיציאת מצרים** "Ter herinnering aan de Uittocht uit Egypte", toen het Volk Israël verlost werd uit de lichamelijke slavernij. De godsdienstige betekenis van de sjabbat vindt haar uitdrukking in de woorden **זְכֹר לַמַּעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית** "Ter herinnering aan de Schepping" van het Heelal door God, die de scheppende kracht is van al het bestaande.

Rustdag, het Werkverbod. Het niet verrichten van arbeid is het eerste vereiste voor het houden van de sjabbat. Onder 'arbeid' vallen 39 hoofdwerkzaamheden, die praktisch elke vorm van activiteit omvatten die de rust en de heiligheid van de sjabbat zouden kunnen verstoren. Ook werkzaamheden die geen lichamelijke inspanning vereisen kunnen onder het werkverbod vallen. Door de rabbijnen is het werkverbod uitgebreid tot die activiteiten, die een verwantschap vertonen met één van de 39 hoofdwerkzaamheden. Deze uitbreiding wordt Sjewoet **שבוע** genoemd. De rabbijnen hebben ook het aanraken of vastpakken van een voorwerp dat niet gebruikt mag worden op sjabbat (zoals een pen) verboden, omdat hierdoor het speciale karakter van de sjabbat vergeten zou worden. Dit verbod wordt Moektse **מוקצה** genoemd. Als voorbeelden van verboden werkzaamheden op sjabbat kunnen worden genoemd: *a. Het aanmaken van vuur of licht;* op vrij-

dagmiddag vóór het begin van de sjabbat, wordt het licht aangemaakt; een schakelklok zorgt ervoor dat het licht automatisch uit- en aangaat. *b. Eten koken;* de maaltijden worden vóór sjabbat gekookt en op sjabbat warmgehouden op b.v. een elektrische plaat. *c. Het gebruik van vervoermiddelen;* de jood die leeft volgens de godsdienstige voorschriften kan zich op sjabbat alleen lopend verplaatsen. *d. Geldelijke transakties aangaan;* ook het bij zich dragen van geld is op sjabbat verboden.

Sjabbat in Sjoel (de Synagoge)

a. De sjoeldienst op sjabbat verschilt van die op wekdagen. De Vrijdagavonddienst heet Kabbalat Sjabbat **קַבְּלַת שַׁבָּת** (de ontvangst van de sjabbat). Tot de gebeden behoren zes Psalmen (95, 96, 97, 98, 99 en 24), die handelen over Gods schepping en wier aantal overeenstemt met de zes dagen van de schepping. Daarna wordt een speciale Psalm over de sjabbat (Psalm 92) gezegd.

b. Een van de centrale punten van de dienst op Vrijdagavond is de vermaarde hymne die in de 16e eeuw werd geschreven door Solomon Alkabets van Safed, en die naar haar aanvangswoorden bekend staat als 'Lecha Dodi': **לְכֵה דוּדִי** 'Kom, mijn vriend, om de bruid te ontmoeten.' De sjabbat wordt in de joodse literatuur vaak poëtisch 'bruid' genoemd.

c. Tegen het einde van de sjoeldienst wordt de Kiddoesj gezegd.

d. De sjabbatochtendienst is uitgebreider dan de dienst door de week. Een van de meest belangrijke onderdelen is het voorlezen van een gedeelte uit de Tora (**קְרִיאַת התורה**). Men neemt algemeen aan dat het Voorlezen uit de Tora teruggaat tot heel oude tijden, zelfs tot lang voordat Ezra (5de eeuw voor de g.j.) de meer regelmatige voorlezing uit de Tora invoerde. In de daarop volgende eeuwen werd de gewoonte, die oorspronkelijk in Israël heerste, n.l. om de Voorlezing uit de 'Vijf Boeken Mozes' in telkens drie jaar te voltooien, vervangen door de gewoonte die onder joden in Babylonië in zwang was, n.l. om de Tora elk jaar in zijn geheel te doen lezen.

De Tora is verdeeld in 54 wekelijkse afdelingen (sidra, **סִדְרָא**). In de loop van een jaar worden alle afdelingen gelezen. In enkele gevallen moeten twee afdelingen samengevoegd worden. Minimaal zeven mannelijke sjoelbezoekers in de leeftijd van 13 jaar en ouder worden achtereenvolgens opgeroepen om aanwezig te zijn bij het voorlezen

van een gedeelte van deze 'sidra' door de Voorlezer, Baäl Korie. De jongen die 'bar mitswa wordt', d.w.z. de 13-jarige leeftijd heeft bereikt, leest zijn eigen 'parsje' (פָּרְשֵׁה) zelf. Zo mogelijk moet de eerst opgeroepene een koheen/priester zijn en de als tweede opgeroepene een 'Levi' (Lewiet), d.w.z. dat zij afstammen van de klasse der priesters respectievelijk die der Levieten.

Nadat de 'sidra' is voorgelezen, en de Tora dichtgerold is, wordt nog een speciaal hoofdstuk uit één der Profeten gelezen. Dit lezen uit de Profeten heet de Haftara (הַפְּטָרָה). Omtrent de oorsprong van deze gewoonte zijn verschillende verklaringen gegeven. De meest algemeen aanvaarde is, dat deze begon in de 2de eeuw voor de g.j. toen de Seleucidische vorsten tijdens de opstand van de Maccabeeën het voorlezen uit de Tora verboden. Daar de Joden de Tora niet uit het hoofd wilden reciteren (en dit ook nu nog niet doen), uit vrees dat ze zodoende fouten konden maken, namen ze hun toevlucht tot het lezen uit de latere boeken van de Bijbel van een gedeelte waarvan de inhoud enige overeenkomst vertoonde met die van de Tora-afdeling van die week.

e. Na het ochtendgebed (שְׁחִירֵית) wordt op sabbat en feestdagen nog, onmiddellijk aansluitend daaraan, een zogenaamd 'toegevoegd gebed' (Moesaf) (מוֹסָף) gezegd. De reden hiervoor is dat op wekdagen in de Tempel twee offers werden gebracht, één 's ochtends en één 's middags, maar dat op sabbat en op feestdagen een tweede offer werd gebracht na het gebruikelijke ochtend-offer. Omdat de volgorde van de verplichte gebeden in sjoel verband houdt met de volgorde van de eredienst in de Tempel, werd later in sjoel een toegevoegd gebed, op sabbat en feestdagen ingevoegd. Deze dienst heet Moesaf, van het hebreeuwse werkwoord dat 'toevoegen' betekent, en bestaat uit de eerste en laatste passages van het Sjemonee Esree (het Achttiengebied) ofwel Amida, passages uit de Tora die betrekking hebben op het toegevoegde offer op sabbat en feestdagen.

De Sabbat thuis

De betekenis en invloed van de sabbat is voornamelijk te bespeuren in het huisgezin.

Reeds een dag te voren worden voorbereidingen ter ere van de sabbat getroffen. De vrijdag heet niet alleen de 'Zesde Dag' maar ook 'Erew sabbat' – de Vooravond van de sabbat. De tafel, gedekt met een wit tafellaken, vormt als het ware een altaar, en de heiligheid ervan wordt versterkt door de challot, de brandende kaarsen, en de kiddoesj-wijn.

a. חַלּוֹת (Challot). Twee gevlochten broden, stellen de dubbele portie manna voor, die voor het joodse volk tijdens hun veertigjarige omzwervingen door de woestijn op vrijdag uit de hemel neerdaalde, zodat zij het niet behoefden binnen te halen op de heilige sabbat. De twee challot worden met een kleedje bedekt, als symbool van het beschermende laagje dauw waarmee het manna bedekt was.

b. Sabbat-kaarsen. Ook hiervan moet men er ten minste twee hebben, als symbool van het dubbele gebod van 'Herinner U' en 'Behoed' (זְכוֹר, שְׁמֹר in Exodus 20 en Deuteronomium 5,12).

De sabbat-kaarsen worden door de vrouw des huizes aangestoken en wel even vóór de aanvang van de sabbat (daar men op de sabbat-zelf geen licht of vuur mag aanmaken.)

c. De zegening van de kinderen – Op vrijdagavond leggen de ouders hun handen op de hoofden van hun kinderen, onder het uitspreken van een traditionele zegenspreuk, en met de bede dat zij mogen opgroeien naar het voorbeeld van de aartsvaders en aartsmoeders. Reeds in de Tora wordt de zegen van de vader van groot belang geacht. In de loop der tijden is deze zegenspreuk ook het symbool geworden van de opvolging van de ene generatie door de volgende in een band van wederzijdse liefde en in trouw aan het joodse geloof.

d. קִידּוּשׁ (Kiddoesj). Kiddoesj, de zegenspreuk over de wijn, wordt uitgesproken vóór de aanvang van de maaltijd. De wijn is het symbool van zegen en van vreugde, en daarom is het de gewoonte om de lofzegging over de sabbat uit te spreken met een beker wijn in de hand. Wanneer er geen wijn is, kan de zegenspreuk ook worden gezegd over de twee challot.

e. זְמִירוֹת (Zemierot): tafelliederen. Tijdens de sabbat-maaltijd worden aan tafel liederen gezongen, waarvan er vele bestaan. Zij handelen meestal over het geschenk van de sabbat als de grootste godsdienstige schat van de joden, en over de geestelijke beloning voor hen die deze heilige dag naar behoren in acht nemen.

f. Seoeda Sjeliesjiet (סְעוּדָה שְׁלִישִׁית) De Derde Maaltijd. Op sabbat (met inbegrip van vrijdagavond) dient men officieel drie maaltijden te gebruiken. De derde maaltijd wordt gehouden wanneer de sabbat ten einde loopt; vaak worden hierbij nog meer zemierot gezongen, en bespreekt men godsdienstige vraagstukken.

g. Oneg Sabbat (עֹנֵג שַׁבָּת), Genoegen van de Sabbat. Deze term

is de laatste tientallen jaren zeer bekend geworden, en duidt een bijeenkomst op sjabbatmiddag aan, die gewijd is aan kulturele onderwerpen. De Oneg Sjabbat werd oorspronkelijk door de Hebreeuwse dichter Chaim Nachman Bialik in Tel Aviv ingevoerd en heeft sindsdien ook in de diaspora ingang gevonden.

b. Hawdala (הַבְּדִילָה). Afscheidsceremonie van de sjabbat. Evenals het intreden van de sjabbat door een godsdienstige ceremonie wordt gemarkeerd (de kiddoesj) zo neemt men ook met een godsdienstige ceremonie afscheid van de sjabbat. Het woord 'hawdala' (הַבְּדִילָה) betekent letterlijk 'scheiding' en heeft betrekking op het ritueel waarbij met gebruik maakt van een beker met wijn of een andere drank (maar géén water), een aangestoken gevlochten kaars, de zgn. hawdala-kaars, en een busje met specerijen. Men giet zoveel wijn in de beker dat deze over de rand vloeit, als symbool van de hoop dat de komende week overvloeiende zal zijn van goddelijke zegen. Het kaarslicht symboliseert het eerste werk van Gods Schepping, en daarom heeft de aangestoken kaars een passende plaats in het ritueel dat het begin van een nieuwe werkweek vormt. De zegenspreuk die bij het aansteken van de kaars wordt gezegd heeft betrekking op God, de Schepper van alle licht; de kaars, die bij dit ritueel wordt gebruikt, bestaat uit verscheidene pitten, die samengevlochten zijn. De specerijen symboliseren de geur van de 'toegevoegde sjabbat-ziel', die thans afscheid heeft genomen.

III

De Feestdagen

(Jamiem Towiem, enkelvoud Jom Tow)

De drie opgangsfeesten

De Tora (Exodus 23.14) bevat het gebod: 'Driemaal per jaar zult gij een feest voor mij vieren.' Dit heeft betrekking op de drie vreugdefeesten in het joodse jaar, namelijk Pesach (het Paasfeest) Sjawoet (het Wekenfeest) en Soekot (het Loofhuttenfeest) die gezamenlijk 'de drie Opgangsfeesten' (שְׁלֹשׁ רְגָלִים) worden genoemd, aangezien in de tijd dat de Tempel te Jeruzalem nog bestond de Joden de plicht hadden driemaal per jaar naar Jeruzalem te gaan als onderdeel van de viering van deze feestdagen.

Het voornaamste belang van deze Opgangsfeesten is dat zij elk verbonden zijn met een belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van het volk Israël n.l.:

- Pesach – de Uittocht uit Egypte.
- Sjawoet – de schenking van de Tora.
- Soekot – de tocht door de woestijn op weg naar het Beloofde Land.

Deze drie Opgangsfeesten zijn tevens verbonden met de landbouw in Israël n.l.:

- Pesach – de eerste gerstoogst.
- Sjawoet – de eerste tarweoogst.
- Soekot – het binnenhalen van de oogst.

1 dag A. Pesach (het Paasfeest) פֶּסַח
7 - 1 ongezuurde broodfeest

1. **Betekenis:** Pesach herinnert aan de bevrijding uit de Egyptische slavernij en daarmee aan de geboorte van het Joodse Volk. Het is het lente-feest (חַג הָאֶבִיב), wanneer de natuur tot leven komt.
2. **Datum:** Pesach wordt gedurende acht dagen gevierd (in Israel zeven dagen) vanaf 15 nisan. De vier middelste dagen als zgn. halve feestdagen (חֹל הַמּוֹעֵד). Op deze dagen geldt geen werkverbod, maar er mag geen gezuurd brood (chameets) gegeten worden.

15 nisan? 9
wanneer...
...
...

Op de eerste twee en op de laatste twee dagen van Pesach geldt een werkverbod als op sjabbat, behalve dat op Jamiem Towiem eten mag worden klaargemaakt.

3. Namen:

a. Chağ Hamatsot (חַג הַמַּצּוֹת) feest van de matsot. Wegens het gebod om matsot מַצֵּה ongezuurd brood te eten (volgens Exodus 12.15.) Dit is ter herinnering aan de haastige uittocht uit Egypte, toen het joodse volk geen tijd had om het deeg voor hun brood te laten rijzen. Onder chameets (gezuurd brood) verstaat men elk produkt dat zelfs maar een minimale hoeveelheid gist bevat. Daarom worden op Pesach vrijwel alleen die produkten gegeten die onder speciaal rabbinaal toezicht zijn bereid en verpakt, om de kans op chameets uit te sluiten. Bepaalde produkten zoals brood, koekjes en bier mogen op Pesach absoluut niet gegeten worden. Andere produkten zoals chocola en melkprodukten alleen mits onder rabbinaal toezicht bereid. Het verbod van chameets betreft niet alleen het eten ervan tijdens de 8 dagen van Pesach – een verbod dat feitelijk al begint na de eerste ochtenduren van de dag vóór Pesach, 14 nisan – maar betreft ook het in bezit hebben van chameets tijdens het Pesach-feest. Daarom moet het huis vóór Pesach grondig worden schoongemaakt en onderzocht op chameets (zie verder 'verkopen van chameets'). Omdat het chameetsverbod erg strikt is wordt er op Pesach uitsluitend gebruik gemaakt van serviesgoed, pannen en bestek die alleen voor Pesach zijn bestemd. Het keukengerei dat gedurende het hele jaar wordt gebruikt wordt vóór Pesach opgeborgen en pas na het feest weer tevoorschijn gehaald. Metalen, ééndelige gebruiksvoorwerpen (pannen, bestek etc.) kunnen eventueel geschikt voor gebruik op Pesach worden gemaakt door ze op een bepaalde wijze uit te koken of te 'kasjeren'.

b. Pesach (פֶּסַח). I. Dit woord komt van een hebreuws werkwoord dat "overslaan" betekent, en hangt samen met het feit dat de Doodsengel, toen hij de eerstgeborenen der Egyptenaren doodde, de huizen van de kinderen Israëls oversloeg (Exodus 12,27). II. Het feest van het paaslam en het offeren daarvan (Exodus 12,3-20).

c. Zeman Cheroeteenoe. (זְמַן חֵרוּתֵנוּ): Tijd van onze Bevrijding, omdat het de bevrijding van het joodse volk uit Egypte herdenkt en de geboorte van het joodse volk als een vrije natie.

d. Chağ Ha'awiew (חַג הָאָבִיב), het Lentefeest.

4. Gebruiken

a. Het zoeken naar Chameets: Op de vooravond van de 14e nisan wordt in het hele huis naar chameets, gezuurd brood, gezocht. Dit heet Bediekat Chameets (בְּדִיקַת חֵמֶץ). Nadat dit zoeken geëindigd is wordt het chameets terzijde gelegd om de volgende ochtend te worden verbrand. Men pleegt in verschillende delen van het huis enkele stukjes brood neer te leggen, opdat het zoeken niet tevergeefs zal zijn. Men mag evenwel niet slechts deze speciaal hiervoor neergelegde stukjes brood oprapen, zonder tevens het gehele huis grondig te doorzoeken.

b. Verkopen van Chameets: Gezuurde produkten die voor het begin van Pesach niet kunnen worden weggegooid en die na Pesach weer moeten worden gebruikt, worden aan een niet-jood verkocht, door middel van een symbolische verkoop, zodat zulke chameets-produkten die in het huis van een jood worden aangetroffen officieel niet aan hem toebehoren. In vele religieuze gemeenschappen wordt de verkoop gewoonlijk namens de verkoper tot stand gebracht door een rabbijn. Na Pesach wordt het chameets weer eigendom van de jood, volgens bepaalde vaststaande regels.

c. Het vasten van de Eerstgeborenen. Op de dag vóór Pesach, 14 nisan, dient de eerstgeboren zoon te vasten. Deze vastendag, Ta'aniet Bechoriem (תַּעֲנִית בְּכוֹרִים) geheten, herdenkt de bevrijding van de eerstgeborenen der kinderen Israëls uit Egypte. (Exodus 12,23-24). De eerstgeborenen plegen op die dag de ochtenddienst in sjoel bij te wonen en daar deel te nemen aan een z.g. Sjoem d.w.z. de officiële voltooiing van de studie van een deel van de Talmoed. Deelname aan deze feestelijke ceremonie ontslaat de eerstgeborene van de plicht om op deze, minder belangrijke vastendag, te vasten.

d. Erew Pesach (עֵרֵב פֶּסַח) 14 nisan, de dag vóór Pesach, mag na de eerste ochtenduren geen chameets meer gegeten worden. Om geen afbreuk te doen aan de ceremonie van het eten van de matse, later op de dag tijdens de Sederavond, is het die dag eveneens verboden om matse te eten. Alle overige produkten die op Pesach mogen worden gegeten en gedronken zijn op deze dag wèl toegestaan.

De Sederavonden

a. Betekenis. Seder is de benaming voor de plechtigheid die gedurende de eerste twee avonden van het Pesachfeest in het huisgezin plaats-

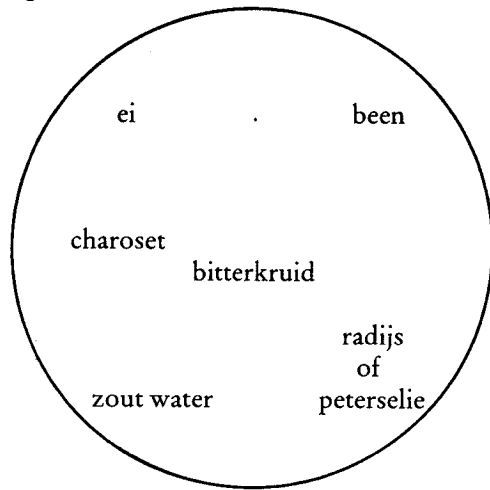
vindt. Het hebreeuwse woord seder betekent 'orde', 'volgorde'. De seder bestaat uit een vijftiental onderdelen die elk een eigen benaming hebben.

b. Het Doel van de Sederavonden is om belangrijke aspecten van de Uittocht en van de Verlossing te symboliseren en daaruit konklusies te trekken.

c. De Hağada. Letterlijk het Verhaal. Volgens de Tora hebben de joden de plicht het verhaal van de Uittocht aan hun kinderen te vertellen. Daaraan ontleent de 'Hağada' haar naam, waarmee het boekje wordt aangeduid dat de volgorde van deze Seder-ceremonie en de bijbehorende teksten bevat. De geschiedenis van de Hağada gaat terug tot vroeg-Talmoedische tijd, n.l. tot ca. 100 voor de g.j. Er zijn talloze uitgaven van de hağada, vaak zeer fraaie en geïllustreerde.

d. De Seder-schotel. Deze bevat de volgende voorwerpen:

1. Het Ei: Een geroosterd ei dat links op de Seder-schotel wordt geplaatst en het speciale feestoffer symboliseert dat op 14 nisan in de Tempel werd gebracht, samen met het Paasoffer.

2. Het Gebraden Beentje: een geroosterd beentje, dat rechts op de Seder-schotel wordt geplaatst en het Paaslam symboliseert.

3. de Bittere Kruiden: een stuk mierikwortel, dat de bitterheid van de Egyptische slavernij symboliseert. Deze plaatst men in het midden van de Seder-schotel. Volgens de Talmoed kan men ook sla in plaats

van een mierikwortel gebruiken, daar deze eerst zoet smaakt, maar daarna bitter. Zo behandelden de Egyptenaren het joodse volk aanvankelijk goed, maar vervolgden ze later.

4. Charoset: Dit is een mengsel van stukjes appel, stukjes noot, kaneel en wijn, dat volgens de traditie de mortel voorstelt welke de joodse slaven bij het bouwen van de steden Pittom en Raamses gebruikten.

5. Groente (Karpas): Gewoonlijk gebruikt men hiervoor peterselie of radijs, die in zout water wordt gedoopt, en daarna gegeten. Volgens de Talmoed is deze gewoonte ingevoerd om de belangstelling van de kinderen te wekken. Een andere verklaring is dat op Seder avond alle deelnemers aan de Seder als het ware voorname mensen zijn, die aan de eigenlijke maaltijd een hors d'oeuvre laten voorafgaan.

6. Zout Water: Op de Seder-schotel staat ook een kommetje met zout water, waarin de peterselie of radijs wordt gedoopt. Dit zoute water zou de tranen voorstellen, die door de kinderen Israels in Egypte werden vergoten.

7. De Drie Matsot: Vóór de plaats van het hoofd van het gezin liggen drie matsot. Twee hiervan nemen de plaats in van de twee broden (challot), die deel uitmaken van de jom tow-maaltijd; de derde matse dient voor een speciale zegenspreuk over het rituele eten van matse. Bovendien symboliseren volgens sommigen de drie matsot de drie groepen onder het joodse volk: de Kohaniem (Priesters) de Levieten, en de zgn. Israëlieten, d.w.z. zij wier voorouders geen Koheen en geen Leviet waren.)

8. De Vier Bekers Wijn: Deze drinkt men in verband met de vier verschillende woorden waarmee in Exodus 6,6-7 de verlossing uit Egypte wordt weergegeven, n.l.:

וְהוֹצֵאתִי En Ik zal uitvoeren;

וְהַצַּלְתִּי En Ik zal redden;

וְנָאַלְתִּי En Ik zal verlossen;

וְלָקַחְתִּי En Ik zal nemen.

9. De Beker van Elija. Er heerste enige onzekerheid of ook een vijfde term, waarmee in de Tora de verlossing wordt aangeduid, n.l. 'en Ik zal brengen' moest worden gesymboliseerd, in welk geval vijf bekere wijn zouden moeten worden gedronken. Daarom besloot men een vijfde beker toe te voegen en die 'de beker van Elija' te noemen, aange-

zien volgens een uitdrukking in de Talmoed onopgeloste problemen moeten wachten op 'de beslissing van Elija'. Tijdens dit deel van de Seder wordt de buitendeur geopend in afwachting van de komst van Elija. Eens was men gewoon de buitendeur gedurende de gehele Seder open te laten, als uitnodiging aan vreemden om binnen te treden en deel te hebben aan de Seder. Maar in de Middeleeuwen, toen de joden soms in het geheim de Seder moesten vieren uit vrees voor een mogelijke overval, werd deze gewoonte afgeschaft en werd in plaats daarvan de buitendeur slechts een ogenblik geopend, als een symbolisch welkom voor de profeet Elija. Zijn komst is bijzonder passend voor het Pesach-feest aangezien volgens de joodse traditie hij de voorloper is van de Messias, en derhalve een toekomst van volkomen vrijheid en vrede aankondigt.

10. **Afikoman**, een term ontleend aan een Grieks woord dat 'dessert' betekent. Dit heeft betrekking op het laatste stukje matse dat aan het einde van de Seder-maaltijd wordt genuttigd en herinnert aan het Paaslam dat in de tijd toen de Tempel nog bestond, aan het einde van de maaltijd werd gegeten. Het is gebruikelijk dat tijdens de Seder iemand het Afikoman ergens verstopt, en dat de aanwezige kinderen het moeten vinden, en daarvoor een kleine beloning krijgen. (Omgekeerd kunnen ook kinderen het Afikoman verstoppen, en moet het hoofd van het gezin het later zoeken; ook in dat geval krijgen de kinderen een beloning. Deze gewoonte geldt als een verder middel om gedurende de lange Seder de aandacht van de kinderen gespannen te houden. Uit het bovenstaande blijkt dat de Seder in grote mate op de kinderen is gericht, aangezien de rabbijnse geleerden uit het Toragebod וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶיךָ ('En gij zult het Uw kinderen verhalen) konkludeerden dat de kinderen moeten worden onderricht in de betekenis van Pesach.

11. **Tal (Dauw) – Het Gebed om Dauw**. Naast de gewone gebeden voor de Pesachdagen wordt op de eerste dag van het Pesachfeest tijdens het Moesafgebed een speciaal gebed om dauw ingevoegd. Dit gebed is het werk van de middeleeuwse joodse dichter Eliezer Kalir (ca. 670 van de g.j.), en is een dichtelijke bede om rijkelijke dauw voor de gewassen in Israël.

12. Op de sjabbat van Pesach wordt Sjier Hasjieriem (שִׁיר הַשִּׁירִים), het Hooglied, in sjoel voorgelezen.

13. **Het Tellen van de Omer**. De 49 dagen tussen Pesach en het volgende Opgangfeest, Sjawoet, worden dagelijks officieel geteld. De-

ze telling begint op de Tweede Sederavond. Voor de Omer (het offeren van een schoof gerst) zie onder Sjawoet.

B. Sjawoet of Wekenfeest (שָׁבֻעוֹת)

1. **Doel:** Dit feest wordt gevierd ter herinnering aan de Wetgeving op de Berg Sinai. Bovendien is het een landbouwfeest dat het begin van de zomeroogst in Israël gedenkt. Het heet ook **Chağ Habikkoeriem** (חַג הַבְּכּוּרִים). Feest van het Offer van de Eerstelingen.

2. **Datum:** De 6de en 7de siewan, in Israel alleen de 6de siewan. Op beide dagen geldt een volledig werkverbod zoals op de eerste twee en op de laatste twee dagen van Pesach.

3. **Benamingen:**

a. **Chağ Hasjawoet:** Het Wekenfeest (Exodus 34, 22). Het ontleent zijn naam aan het feit dat de periode tussen Pesach en dit feest zeven weken duurt. Deze periode heet 'Het Tellen van de Omer', naar de oude wet betreffende het offeren van een Omer (schoof gerst) van de nieuwe oogst.

b. **Zeman Mattan Torateenoc:** זְמַן מַתַּן תּוֹרַתְנוּ Tijd van de Wetgeving. Deze naam heeft betrekking op het feit dat zeven weken na de Uittocht de joden zich legerden aan de voet van de Berg Sinai, waar God hun de Tien Geboden gaf.

c. **Jom Habikkoeriem:** יוֹם הַבְּכּוּרִים Het Feest van de Eerstelingen (Numeri 28,26). Aangezien dit zomerfeest samen viel met het begin van de oogst brachten de joden vreugdevol offers van de beste rijpe landbouwproducten als dank aan God voor de rijke oogst.

d. **Chağ Hakatsier:** חַג הַקָּצִיר Het Oogstfeest (Exodus 23,16), aldus genaamd omdat het de tijd van de tarwe-oogst was.

e. **Atseret:** עֲצֵרֶת Slotfeest. Zo genoemd omdat het als het ware het Slotfeest van Pesach is. Een andere reden

voor deze benaming is dat Sjawoet geen belangrijke eigen symbolen of ceremoniën heeft en dat het voornaamste kenmerk ervan het verbod van arbeid is. (עצור מלֵאֲכֹה)

4. Gebruiken: Deze weerspiegelen beide kenmerken van Sjawoet, zowel het historische als het landbouw-karakter.

a. In de sjoel: Op de eerste dag van Sjawoet worden in sjoel de Tien Geboden gelezen.

b. De Biema. (de verhoging waarop de Tora wordt gelezen) en de Heilige Arke (waarin de Wetsrollen worden bewaard) zijn met bloemen versierd, als symbool van de hellingen van de Berg Sinai, die tijdens de wetgeving met bloemen en planten waren bedekt.

c. Vrome joden blijven gedurende de gehele eerste nacht van Sjawoet op en bestuderen tezamen een aantal heilige geschriften.

d. Het Boek Ruth wordt in sjoel gelezen vanwege de zomeroogst die het beschrijft. Een verdere reden is de legende dat Koning David, die afstamt van Ruth, geboren en overleden zou zijn op Sjawoet.

e. In sommige gemeenten is men gewoon om voorafgaande aan de Tora-lezing op de eerste dag, een liturgisch gedicht Akdamoet (אַקְדָמוֹת) te lezen. Dit wordt toegeschreven aan Rabbi Meïr ben Isaac van Orléans, die leefde in de 11e eeuw. Het verheerlijkt het joodse volk en zijn liefde tot God en diens Wet.

f. Gewoonten in het Huisgezin: Men nuttigt voornamelijk melkge-rechten, zij symboliseren de Tora, die wegens zijn voedende kracht vergeleken wordt met melk.

C. Soekot (Loofhuttenfeest) סֻכּוֹת

1. Doel: Soekot gedenkt de omzwervingen van het joodse volk in de woestijn, toen zij verbleven in loofhutten (Soeka is het hebreeuwse woord voor Loofhut)(Leviticus 23,34). Daar het feest in de herfst valt, gedurende de tijd van de laatste vruchten-oogst, is het tevens een dankfeest voor de weldaden van de natuur in het afgelopen jaar.

2. Datum: Soekot wordt zeven dagen lang gevierd en begint op 15 tisjrie. De eerste dagen zijn beide jom tow (feestdagen) waarbij het

werkverbod geldt. Na de eerste twee dagen volgen vijf zgn. tussenda-gen (de derde tot en met de zevende dag) op deze dagen geldt geen werkverbod. Dan volgt Sjeminië Atseret (Slotfeest) op 22 tisjrie en daarna Simchat Tora (Vreugde der Wet) op 23 tisjrie, op elk van beide geldt weer een werkverbod.

3. Namen:

a. Chağ Hasoekot (חַג הַסֻּכּוֹת) Loofhuttenfeest (Leviticus 23,34).

b. Chağ Ha'asief (חַג הָאֶסִיף) Feest van de Oogst (Exodus 23,16).

c. Zeman Simchateenoe (זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ) Feest van onze Vreugde (Deut. 16,14).

d. Chağ (חַג) Het Feest (Leviticus 23, 39-41).

4. Gebruiken:

a. De Soeka: Deze is een tijdelijk bouwsel dat ter gelegenheid van Soekot wordt geplaatst onder de blote hemel in de tuin, op een balkon, op een binnenplaats of op het platte dak van het huis. Het dak is niet van hout, maar wordt gevormd door losse takken of riet, zodat men door het dak de hemel kan zien. De onsolide aard van dit bouwsel symboliseert duidelijk de afhankelijkheid van de mens van de bescherming van God. De historische betekenis van de Soeka is, dat het een herinnering is aan de loofhutten of andere tijdelijke woningen van de kinderen Israëls tijdens hun verblijf in de woestijn.

Het is de gewoonte om na het einde van Jom Kippoer met de bouw van de Soeka te beginnen. Hiermee wordt de liefde voor het jodendom uitgedrukt, die het hele leven vult met het onafgebroken verrichten van godsdienstige handelingen. In de Soeka worden de kaarsen aangestoken, wordt de Kiddoesj uitgesproken, en worden de maaltijden gebruikt. In warme landen wordt ook in de Soeka geslapen.

b. Tijdens Soekot worden de volgende vier soorten planten Arba'a Miniem (אַרְבַּעַה מִיָּנִים) gebruikt, overeenkomstig het Tora-gebod om zich 'voor de Heer te verheugen' n.l.

1. een palmtak, Loelaw (לוּלָב);
2. drie myrte-takjes, Hadassiem (הַדָּסִים);
3. twee wilgetakken, Arawot (עֲרֵבוֹת);
4. De vrucht van de Etroğboom (אֶתְרוֹג). (lijkt op een citroen).

Van de Arba'a Miniem wordt gedurende elk van de zeven dagen van Soekot, behalve op sjabbat, een ceremonieel gebruik gemaakt. Omdat deze vreugde symboliseren, worden ze tijdens de sjoeldienst, tijdens de voordracht van het Halleel-gebed, (zie later) in alle richtingen gezwaaid – naar het Oosten, Zuiden, Westen en Noorden, en vervolgens naar boven en naar beneden, als erkenning van Gods heerschappij over het Heelal.

Plechtige ommegangen, Hakafot (הַקְפּוֹת) waarbij de Chazzan (Cantor) vóóropgaat, hebben plaats rond de verhoging, waar de Tora wordt gelezen, terwijl zogenaamde Hosjanot (הוֹשַׁעְנוּת), speciale liturgische formules, met het woord Hosjana (Red ons) als refrein worden gezongen, evenals destijds in de Tempel. Dit woord 'Hosjana' geeft de aard van deze gemeenschappelijke smeekbeden aan.

Het Loelaw bensjen (dankzeggen) vindt thuis of in sjoel plaats. De vier soorten moeten om geoorloofd te zijn voor het gebruik (kasjeer), aan bepaalde voorwaarden voldoen.

5. Hosjana Rabba

De zgn. Hosjana bestaat uit kleine wilgetakjes die samengebonden zijn met repen wilgebast of palmblad. Zij wordt in sjoel gebruikt tijdens de ochtenddienst van Hosjana Rabba (Het Grote Hosjana), de zevende dag van Soekot. De ommegang rond de Biema geschiedt zevenmaal.

Na de laatste ommegang slaat iedere deelnemer, bij het uitspreken van de smeekbede om vergeving van zonden, zijn twijgebundel enkele malen tegen de lessenaar of bank vóór hem, totdat enkele blaadjes loslaten, waarna hij de tak wegwerpt. Dit is bedoeld als symbool van de herrijzenis uit de dood, aangezien de kale takken van een boom in het voorjaar opnieuw uitbotten en bladeren krijgen.

Op de sjabbat van Soekot wordt Kohelet (קֹהֵלֶת) of Prediker in sjoel voorgelezen.

6. Sjemini Atseret en Simchat Tora, in sjoel

a. *Ġesjem* (Regen): de Moesaf –dienst op Sjemini Atseret– de Achste Dag van de Plechtige Samenkomst – bevat een gebed om regen (גֶּשֶׁם), daar omstreeks de maand oktober de landbouwers in Israël vol verlangen uitzien naar regen, welke noodzakelijk is voor een vruchtbaar jaar. Het feit dat dit gebed ook in de diaspora nog steeds wordt geciteerd kan gelden als bewijs van de verbondenheid van de joden

in de diaspora met die van Israël.

b. Tijdens de avonddienst en tijdens de ochtenddienst op Simchat Tora worden ommegangen (Hakafot, הַקְפּוֹת) met de Torarollen in sjoel gemaakt, waarbij, –met de Tora in de arm– wordt gedanst.

c. Kinderen worden aangemoedigd aan deze ommegangen deel te nemen, en zij hebben vlaggetjes bij zich met afbeeldingen van de Tora, de Tien Geboden en het Maġeen David (het Davidsschild). De allerkleinsten worden door de vaders op de schouders gedragen. De kinderen krijgen snoepjes van vele sjoelbezoekers.

d. Jongens, die nog niet de Bar Mitswa leeftijd (13 jaar) hebben bereikt, worden op Simchat Tora opgeroepen, zij het collectief. Nadat een volwassen man de zegenspreuk bij de voorlezing van de Tora heeft uitgesproken, wordt een grote Talliet (gebedsmantel) over de hoofden van alle jongens opgehouden als een baldakijn, en wordt een passage uit de Tora voorgelezen.

e. Het Simchat Tora feest vormt de afsluiting van de eenjarige cyclus van het lezen van de Tora. Het laatste hoofdstuk van het laatste van de Vijf Boeken Mozes, Deuteronomium, wordt gelezen. Maar daar de Tora onafgebroken dient te worden gelezen, wordt een tweede Torarol geopend zodra het lezen van het laatste hoofdstuk van Deuteronomium is voltooid, en begint de nieuwe cyclus door het lezen van het eerste hoofdstuk van Genesis.

f. Het lezen van het laatste hoofdstuk van Deuteronomium en van het eerste hoofdstuk van Genesis gaat gepaard met een bijzondere ceremonie. De twee personen, die geroepen worden om op de Biema aanwezig te zijn bij de lezing van het laatste, respectievelijk eerste gedeelte van de Pentateuch worden Chatan Tora (חַתָּן תּוֹרָה) en Chatan Bereesjiet (חַתָּן בְּרֵאשִׁית), Bruidegom van de Wet, en Bruidegom van het Begin, genoemd.

IV

De Hoge Feestdagen

Rosj Hasjana en Jom Kippoer

A. Rosj Hasjana (Nieuwjaar) (ראש השנה)

1. **Inleiding:** Het joodse Nieuwjaar en de Grote Verzoendag verschillen daarin van de andere joodse feestdagen dat zij meer gericht zijn op de individuele persoon en minder een nationale of historische betekenis hebben dan de andere feestdagen van het joodse jaar. Het Nieuwjaarsfeest plaatst de individuele Jood voor zijn God: de inhoud van de gebeden heeft betrekking op zonde, berouw en de ideale levenswandel van de mens op aarde. Omdat deze gedachten een zo grote plaats in deze feestdagen innemen, worden zij voorafgegaan door een tijd van geestelijke voorbereiding. Rosj Hasjana en Jom Kippoer worden samen de ימים נוראים genoemd 'de Ontzagwekkende dagen'.

2. **De maand elloel en de Seliechot** (gebeden om vergiffenis). Gedurende de gehele maand elloel wordt op wekdagen na de ochtenddienst de sjofar (ramshoorn) geblazen, om de gelovigen aan de naderende Hoge Feestdagen te herinneren. Bovendien worden, ten einde een berouwvolle houding te bevorderen, in de laatste week voor het begin van Nieuwjaar gedurende de wekdagen speciale Seliechot of smeekbeden om vergeving van zonden gereciteerd. De eerste Seliechot-dienst wordt gehouden op Zondagochtend in de week voorafgaande aan Rosj Hasjana, of soms op zaterdagavond te middernacht, als de nachtelijke stilte de plechtige sfeer bevordert welke past voor deze periode van boete.

3. **Datum:** Nieuwjaar valt op de 1e en 2e dag van de joodse maand tisjrie. Sinds zeer oude tijd wordt het twee dagen lang gevierd, ook in Israël, in tegenstelling tot de drie eerder genoemde Opgangsfesten, die in Israël elk één dag korter duren dan in de diaspora. Beide dagen zijn Jom Tow dagen waarop een werkverbod geldt.

4. Namen:

a. **Rosj Hasjana:** Het Nieuwe Jaar (eigenlijk: Hoofd (begin) van het jaar). Dit is de meest gebruikelijke naam. **ראש השנה** Hoewel tisjrie feitelijk de zevende maand van

De Hoge Feestdagen

het jaar was, werd het toch als de meest geschikte maand beschouwd voor zelf-inkeer, aangezien hij in Israël het begin van de herfst inluidt. Dan heeft de natuur haar jaar-kringloop voltooid: de oogst van de verschillende landbouwgewassen is binnengehaald, en er is een korte rustperiode vóór de jaarlijkse landbouwtaken weer de aandacht vragen. Bovendien nam volgens sommige joodse wijzen de schepping van het Heelal in tisjrie een aanvang.

b. **Jom Hadien:** De Dag van het Oordeel. Nieuwjaar is een gelegenheid tot zelfonderzoek in het licht van de joodse godsdienstleer. De goede en slechte daden van de jood worden voorgelegd aan de Schepper, die een elk individueel beoordeelt. **יום הדין**

c. **Jom Haziakaran:** Dag van de Herinnering. Het gebedenboek spreekt van God die elk levend schepsel op deze Dag van de Herinnering gedenkt. **יום הזכרון**

d. **Jom Teroe'a:** Dag van het Bazuingeschal. (Numeri 29,1). Dit is de oorspronkelijke Bijbelse naam voor Nieuwjaar. **יום תרועה**

5. **Voorschriften:** De voorschriften van deze dag, alsmede de liturgie van de sjoeldienst zijn bedoeld om de jood te helpen om ernstig na te denken over het achter hem liggende jaar en om, alvorens een nieuw jaar aan te vangen, deze gelegenheid te benutten om zijn gebreken en tekortkomingen te beschouwen in het licht van de hoge idealen van de joodse godsdienst. Rosj Hasjana leidt de Tien Boetedagen in, die hun hoogtepunt vinden in de tiende dag: Jom Kippoer.

6. Gebruiken in sjoel:

De Sjoefar, de ramshoorn, is het meest belangrijke symbool dat de plechtige betekenis van deze dag tot uitdrukking brengt. De sjoefar wordt beide dagen van het Nieuwjaarsfeest in sjoel geblazen, maar niet op sjabbat. De bedoeling van het blazen op de sjoefar is treffend onder woorden gebracht door de vermaarde joodse geleerde uit de Middeleeuwen, Maimonides, die schreef dat de tonen van de Sjoefar oproepen tot de noodzaak van onmiddellijke geestelijke inkeer.

”Ontwaakt, gij die slaapt, en denkt na over Uw daden: gedenk Uw Schepper, en keer in tot Hem in boete. Behoort niet tot hen die de werkelijkheid uit het oog verliezen in hun jacht op schaduwen: die hun jaren verkwisten in hun streven naar ijdele zaken die niet kunnen baten of verlossen. Beschouwt Uw ziel zorgvuldig, en overweegt Uw daden; laat een elk van U zijn boze handelingen en gedachten opgeven en laat hem terugkeren tot God, zodat Hij U genade bewijst.”

Er worden nog een aantal anderen redenen gegeven voor het blazen van de sjofar, waarvan de volgende hier mogen worden genoemd. De sjofar werd bij alle belangrijke gebeurtenissen in het joodse jaar geblazen, zoals bij het verschijnen van de Nieuwe Maan, en bij de aanvang van het Jubeljaar. Het herinnert ons aan de Wetgeving op de Berg Sinai, toen de sjofar weerklonk om het einde aan te geven van de goddelijke openbaring. Het brengt het Nieuwjaarsfeest ook in verband met het offer door de aartsvader Abraham van zijn zoon Isaac, toen een ram met gekromde horens verscheen om de plaats van Isaac op het altaar in te nemen. (Het verhaal van dit offer neemt een centrale plaats in de joodse godsdienst in, omdat de bereidheid van de jood symboliseert om zich voor de dienst aan God te offeren.) Ten slotte herinnert de Sjofar ook aan de Dag des Oordeels, aan de komst van de Messias en aan de herrijzenis der doden.

b. Op het Nieuwjaarsfeest zijn de mantels (bekledingen) van de Torarollen en is ook het voorhangsel (parochet) van de Heilige Arke wit van kleur, ook worden er door de mannelijke sjoelbezoekers veelal witte gewaden gedragen. Deze kleur symboliseert de idealen van reinheid en nabijheid tot God en verhoogt de plechtige sfeer van de dag.

7. Gewoonten in het huisgezin

a. **De Appel en Honing:** Nadat op de eerste avond van Rosj Hasjana de Kiddoesj is gezegd, en vóór de eigenlijke maaltijd begint, wordt een schijfje appel in honing gedoopt en gegeten, nadat een zegenwens is uitgesproken voor een goed en zoet jaar.

b. Hiermee hangt de gewoonte samen dat bij deze maaltijd geen zure of zoute spijzen worden genuttigd, daar zij niet in overeenstemming zijn met het 'zoete' karakter van dit feest.

c. Verder bestaat de gewoonte om bepaalde soorten fruit, die men dat jaar nog niet eerder heeft gegeten, opzij te leggen voor de tweede

avond van het Nieuwjaarsfeest, opdat men daarover dan de zegenpreuk Sjehechejanoe (שְׁחַחֵנוּ) kan uitspreken, die geldt wanneer men voor het eerst van iets nieuws geniet.

8. Algemene Gewoonten

Nieuwjaarskaarten zijn gedurende de laatste decennia bijzonder populair geworden. Men heeft ze in allerlei uitvoering en in allerlei formaat. Op de een of andere wijze verwijzen zij vaak ook naar de Staat Israël. De standaard-wens voor het joodse Nieuwjaar zijn de hebreuwse woorden: Lesjana Towa Tikatéwoe (Moogt gij ingeschreven worden voor een goed Jaar), of in het enkelvoud: Lesjana Towa Tikateew.

b. Een interessante gewoonte, die teruggaat tot de Middeleeuwen, is die van *Tasjliech* (תְּשַׁלַּח), het wegwerpen (van zonden). Op de middag van de eerste dag (of van de tweede dag van Rosj Hasjana als de eerste dag op een sjabbat valt) begeeft men zich naar de oever van een rivier, waar men enkele korte gebeden uitspreekt benevens een passage uit het Boek Micha dat melding maakt van de vergiffenis schenkende God 'die onze zonden in de diepten der zeeën werpt' – Dit is een figuurlijke uitdrukking, die betekent dat God bereid is ons onze zonden te vergeven indien wij oprecht boete doen.

B. Jom Kippoer (Grote Verzoendag, יוֹם כִּפּוּר)

1. **Betekenis:** Het voornaamste doel van de Grote Verzoendag is boetedoening; hetgeen voortkomt uit een oprecht verlangen om onze zonden te erkennen, te bekennen, en te betreuren, en om bereid te zijn om de weg van het verkeerd handelen te verlaten. In overeenstemming met het Bijbelse gebod (Leviticus 23, 23-32) 'En gij zult Uw ziel kwellen' onthoudt de jood zich van alle spijs en drank van zonsondergang aan de vooravond van de Grote Verzoendag tot het invallen van de duisternis de volgende dag; een tijd van ongeveer 25 uur.

Dit vasten geldt voor meisjes vanaf 12 jaar en voor jongens vanaf 13 jaar. Behalve het verbod van eten en drinken – dat niet geldt voor mensen die volgens doktersvoorschrift moeten eten en drinken – is het ook verboden om leren schoenen te dragen en zich te wassen. Bovendien geldt voor deze dag sexuele onthouding.

2. **Datum:** De vastendag van Jom Kippoer vangt aan bij zonsondergang op 10 tisjrie en duurt tot het intreden van de duisternis op 11 tisjrie. Jom Kippoer geldt als jom tow. Op deze dag geldt een werkverbod als op sjabbat.

3. **De Sjoel-Dienst:** Deze bestaat op Jom Kippoer uit vijf verschillende onderdelen, n.l. Kol Nidree (de eerste avond) en de volgende dag de Ochtenddienst (Sjachariet), de Moesafdienst, de Middag-dienst (Mincha) en de Slotdienst (Ne'ila). Hier volgen enige van de meest indrukwekkende onderdelen van deze liturgie.

a. **Kol Nidree:** de avonddienst van Jom Kippoer begint met het voordragen van het Kol Nidree dat door de voorzanger driemaal wordt gezongen. Dit Kol Nidree (betekent 'Al onze Geloften') verzoekt om nietig verklaring van alle geloften, die in het afgelopen jaar zijn afgelegd. Deze geloften betreffen echter uitsluitend de geloften aan God, en niet die aan de medemens. De geschiedenis van de tekst en ook van de, beroemd geworden, melodie zijn onzeker. Sommige geleerden menen dat zij hun oorsprong hebben in de periode van de vervolging der joden in het vroeg-middeleeuwse Spanje.

b. **Schuldbekentenis (Widoej):** De liturgie van Jom Kippoer is vol smeekbeden om vergiffenis voor zonden. Tal van plaatsen in het gebedenboek voor deze dag bevatten gebeden om vergiffenis, en wel in elk van de vijf bovengenoemde diensten. Er zijn twee versies van van deze Widoej, een lange en een korte, waarbij beide de volgorde van het hebreeuwse alfabet in een zgn. acrostichon volgen bij de opsomming van de verschillende zonden en overtredingen, mogelijk als geheugensteun. De korte versie begint met de woorden 'asjamnoe, bağadnoe, gazalnoe' (wij hebben gezondigd, hebben verraad gepleegd, en hebben geroofd).

De lange versie bestaat uit een reeks volledige zinsneden, die alle beginnen met de woorden 'al cheet sjechatanoe lefanecha' (wegens de zonde die wij voor U hebben bedreven), met twee regels voor elke letter van het alfabet. Volgens de leer van het Jodendom wordt op Jom Kippoer uitsluitend vergeving geschonken voor zonden die bedreven zijn jegens God. Voor overtredingen tegenover de medemens moet allereerst de benadeelde zelf vergeving schenken.

c. **Awoda (Dienst):** Dit maakt deel uit van de Moesaf-dienst, en is een weerslag van het indrukwekkende Tempelritueel wanneer de Hogepriester op Jom Kippoer geheel alleen het Allerheiligste betrad. Het

hoogtepunt van dit deel van de liturgie is het drievoudige gebed om vergeving dat door de Hogepriester werd geciteerd, en waarbij hij de anders steeds onuitspreekbare naam van God uitsprak. Bij dit gedeelte van de Awoda valt de gemeente op haar knieën, evenals de voorganger, in volledige onderwerping aan de Naam en heerlijkheid van God, hoewel joden anders nooit knielen.

d. **Ne'ila:** De middagdienst (Mincha, waarbij o.a. het boek Jona wordt gelezen) wordt besloten met de Ne'ila (Afsluiting)dienst, een aantal gebeden van bijzondere betekenis en indrukwekkendheid. De Heilige Arke blijft gedurende dit gehele deel van de sjoel-dienst open, en vele gemeenteleden, staan gedurende de gehele Ne'ila.

Aan het einde van Ne'ila wordt, terwijl de mannen hun talliet (gebedsmantel) over het hoofd trekken, en de vrouwen de hand voor de ogen houden, om zich volledig te kunnen concentreren, eerst zeven maal het Sjema Jisraeel (Hoor Israel) geciteerd, en dan driemaal het Baroech (Geprezen zij God) en tenslotte zeven maal "De Eeuwige Hij is God!". Daarna wordt éénmaal op de sjofar geblazen ten teken dat de Jom Kippoer is geëindigd.

De Half-Feesten

Half-feesten is in het Jodendom de benaming voor feestdagen in het joodse jaar, waarop men zich niet van arbeid behoeft te onthouden. Het zijn geen jom tow dagen

A. Chanoeka (חֲנוּכָּה)

1. **Betekenis.** Toen het land Israel in 175 voor de g.j. onder de heerschappij van de Hellenistische Seleuciden kwam, werden de joden onderdrukt en werd het hun ten slotte verboden hun godsdienstige gebruiken na te komen. Dit leidde op den duur tot een opstand, waartoe een bejaarde priester Mattitjahoe (Mattathias) het initiatief nam. Deze trachtte met zijn vijf zoons en een slecht bewapende groep volgelingen de vijand te verdrijven. Na jaren van strijd slaagden zij daarin. Mattitjahoe was inmiddels overleden, en de strijd werd voortgezet door zijn zoon Juda, die 'de Maccabeeër' werd genoemd (naar de beginletters van de zin *Mi Kamocha Baeliem Hasjeem יהוה באלים מי כמכה באלים*, Wie is gelijk aan U onder de goden, God), die hij in zijn vaandel droeg. Ter herdenking aan de overwinning en aan de herinwijding van de ontwijde Tempel vierden de joden nog steeds het Chanoeka-feest (letterlijk Inwijdingsfeest).

2. **Datum:** Chanoeka wordt acht dagen lang gevierd, het begint op 25 kisleew.

3. Benamingen:

a. **Chanoeka:** hetgeen letterlijk 'inwijding' betekent, en een passende naam is voor het feest dat de herinwijding van de Tempel herdenkt.
חֲנוּכָּה

b. **Chag Ha'oerim:** het feest der lichten – een benaming welke het voornaamste kenmerk van dit feest aanduidt.
חַג הָאוּרִים

4. **Gebruiken:** Te beginnen met 25 kisleew worden kaarsen of oliepit-ten aangestoken om het wonder te verkondigen van de lichtjes in de Tempel, toen het kruikje olie dat eigenlijk slechts genoeg olie voor één dag bevatte, voldoende olie bleek te hebben voor acht dagen voor de Menora (מְנוֹרָה) ofwel staande lichter in de Tempel.

a. De kaarsjes worden als volgt aangestoken. Op de eerste avond wordt het meest rechts geplaatste kaarsje aangestoken en wel door middel van de in de extra arm van de Menora geplaatste kaars, de zgn. sjammasj (dienaar). De tweede avond wordt het kaarsje links van het meest rechte aangestoken, tot op de achtste avond alle acht kaarsen (plus de sjammasj) branden.

Vrijdagavond worden de Chanoeka-lichten vóór de sjabbat-kaarsen aangestoken, en aan het einde van de sjabbat thuis na Hawdala.

Na het aansteken van de kaarsen, waarbij enige zegenspreuken worden uitgesproken, wordt zowel thuis als in sjoel het lied Ma'oz Tsoer (מְעוֹז צוֹר) (Een hechte burcht), aldus genoemd naar de beginwoorden, gezongen. Dit lied, dat uit verscheiden strofen bestaat, welke beginnen met respectievelijk de letters M,R,D,CH en J, zou zijn geschreven door een zekere Mordechai, die aldus zijn naam vereeuwigde. De tijd van ontstaan is niet bekend.

b. **In de sjoel** worden bij het aansteken van de Menora enige gebeden speciaal met betrekking tot Chanoeka gezegd.

c. **In het huisgezin** dient de Menora met de brandende kaarsen te worden geplaatst op de vensterbank, zodat de herdenking van het wonder van Chanoeka ook aan voorbijgangers wordt verkondigd. Voor het aansteken van de kaarsen gebruikt men een Chanoekija of Menora (achtarmige staande lichter met kaarsen) of – hetgeen eigenlijk de oudere gewoonte is – een zgn. Chanoeka-lamp met oliepit-ten. Beide komen in tal van uitvoeringen voor, eenvoudig en kostbaar, in standaard-uitvoering of in artistieke ontwerpen, in koper, maar ook in zilver, en in allerlei grootte. Het is de gewoonte dat alle mannelijke leden van het gezin hun eigen Menora hebben, ook kleine jongens, die nog geen bar mitswa zijn.

De Menora wordt gewoonlijk aangestoken kort na het invallen van de duisternis, en vóór het begin van de avondmaaltijd, wanneer alle gezinsleden thuis zijn. Het is de gewoonte dat vrouwen zich gedurende het eerste half uur dat de kaarsen branden van arbeid onthouden.

Ook is het de gewoonte dat men elkaar, en speciaal aan de kinderen op de eerste avond van Chanoeka kleine geschenken geeft. Voor de kinderen worden thuis en door verenigingen vaak Chanoeka-feestjes gehouden. Thuis worden vaak allerlei spelletjes gespeeld, o.a. met een zgn. trendel, een soort tol, waarop respectievelijk de letters גִּיּוּשׁ staan, de beginletters van de woorden גִּדּוּל הָיָה שָׁם 'Een groot wonder vond daar plaats'.